

Dibuix de la Granja Doldellops realitzat per Cèsar Martinell (Valls, 1962)

LES GRANGES D POBLET: DOLDELLOPS

Quan un rei, un noble, o un grup eremític o cenobític a l'època medieval fundaven o s' incorporaven a una nova organització monàstica, a banda de poder disposar d'un nombre determinat de membres, havien de garantir la supervivència del nou cenobi. En el cas concret del Cister, la normativa per a l'erecció d'un nou monestir exigia l'existència prèvia de dotze monjos i un abat, i també les terres al seu voltant perquè la seva explotació permetés la construcció de les diverses estances del complex monacal i, així mateix, el manteniment diari del personal que hi vivia.

Aquest sistema és ben palès als tres monestirs de la Ruta del Cister, i molt especialment al monestir de Poblet. L'any 1150 el comte Ramon Berenguer IV donà a l'abat cistercenc de Fontfreda i els seus monjos un lloc a la frontera amb els andalusins, anomenat Hort de Poblet -amb referència probablement a l'ermità que hi dirigia un grup d'anacoretes-, a la Conca de Barberà, perquè hi fundessin un monestir del seu orde. L'any següent, atès que la fundació anava per bon camí i que la comunitat de Fontfreda responia a la invitació del comte, aquest per assegurar-ne la fundació, va concretar les

terres que havien de configurar el seu terme, situades més a ponent del de l'Espluga de Francolí -que en aquell moment començaven a colonitzar els germans Ponç i Ramon de Cervera-, i a tocar per septentrió amb el terme de Vimbodí, lloc que l'esmentat comte havia concedit probablement un parell d'anys abans als seus repobladors.

Ben aviat s'establiren els primers monjos en el territori concedit i ratificat per Ramon Berenguer IV i que també, amb el concurs d'altres operaris, començaren a edificar el cenobi.

Josep Maria Sans i Travé · Exdirector de l'Arxiu Nacional de Catalunya i Acadèmic

◀ Riudabella. Vimbodí i Poblet (Conca de Barberà) Fotografia: © Rafael López Monné

El prestigi social d’una comunitat monàstica nova

Als comtats catalans, com havia succeït a la resta de l’Europa cristiana, els cistercencs, amb la seva religiositat marcada pel compliment estricte de la Regla de Sant Benet, gaudiren d’un extraordinari prestigi en la societat del moment: en conseqüència, grups de joves d’arreu, esperonats pels sentiments religiosos, s’enrolaren en la nova religió, de manera que en pocs anys es doblà el nombre de monestirs, i a tots els indrets d’Europa sorgiren aquests tipus de cenobis.

Els monestirs es crearen amb la pretensió d’assegurar la seva perpetuïtat al llarg dels segles, de manera que amb aquesta finalitat es bastiren a llocs saludables, apartats de les poblacions, amb aigua suficient al seu abast, per a les necessitats culinàries i higièniques, per activar també els ginys de transformació dels productes agrícoles i per regar els horts a redós del complex. Per al manteniment de la comunitat disposaren de terres perquè mitjançant el seu conreu poguessin abastir d’aliment material la comunitat, a banda de zones de pasturatge per a l’explotació ramà

Il·lustració de **Moralia in Job**, de Gregori el Gran. Inicial “Q” amb el treball de dos monjos © Bibliothèque municipale de Dijon

Per consegüent, el monestir de Poblet en aquesta època disposà de diverses fonts d’ingressos: la primera, l’explotació del terme territorial que li assignà el comte quan en va promoure la fundació, seguida de les aportacions econòmiques, sigui amb diners o amb béns i drets, dels que ingressaven a la comunitat com a monjos o conversos. D’altra banda, una altra font importantíssima la representaren els monarques catalans i la noblesa del país que amb la finalitat d’assegurar-se la vida eterna maldaren a obtenir les seves oracions i pregàries tot corresponent amb donacions de diners, drets o béns immobles. Tampoc no es poden descurar les aportacions fruit del treball de la comunitat, els excedents del qual es posaven a la venda.

Una altra font d’ingressos del cenobi fou el bestiar. Poblet des de bon començament disposà d’una quadra important que utilitzà per a péixer la transhumància, amb prats a l’alt Llobregat i la Cerdanya a l’estiu i a la zona litoral a l’hivern. Estava integrada per bestiar boví, bous i vaques, i èquids, cavalls, egües, muls i mules, ases i rossins, que

utilitzava per als seus propis conreus, el transport i els viatges, però també els feia servir com a preu o compensació de preu en les seves compres o transaccions. Tenia tant d’interès Poblet en el bestiar que no endebades molts nobles en els seus testaments li deixaven els seus cavalls que després eren utilitzats pel cenobi en el sentit que acabem d’anunciar. Així mateix, Poblet explotava una important quadra de bestiar oví i cabrum, del qual elaborava formatges i en venia la carn als carnisseres. La donació de bestiar fou ben primerenca car l’any 1155 el comte Ramon Berenguer IV, l’arquebisbe de Tarragona Bernat Tort i Robert Bordet, quan donaren Doldellops a Poblet, hi feren constar que també concedien deu parells de bous.

Un altre element important per a l’economia del cenobi fou l’explotació de la molinERIA. A la segona meitat del segle XII Poblet tenia la propietat de molins o drets sobre molins, d’una manera especial a les poblacions de l’entorn més immediat, com ara l’Espluga, Montblanc i la Riba, però també a llocs del Camp de Tarragona, el Segrià, la Noguera, la Segarra i el Bergadà. Tots aprofitaven l’aigua per a moure les seves moles de manera que estaven alçats al costat de corrents d’aquest líquid. Tots deurién ser destinats a la molta de cereals, llevat d’algun que podria estar destinat a la molta d’olives i un altre que Poblet posseïa a la Riba i que els documents el qualifiquen de “draper”; és a dir, que servia per a batre els draps un cop teixits i fer-ne també paper trinxant-los. Alguns d’aquests molins hidràulics es trobaven situats a algunes granges, i eren explotats directament pels monjos, com eren els casos de Doldellops i Torredà, tot i que la seva majoria eren arrendats a moliners que en tenien cura a canvi d’un cens anual en diners o bé en natura a la comunitat pobletana.

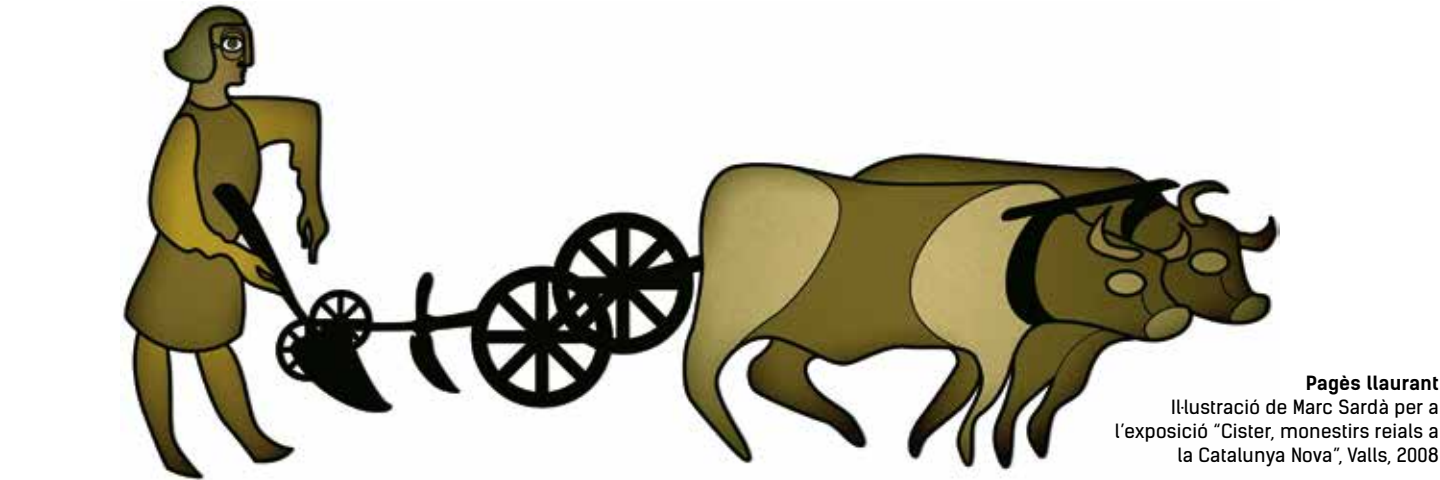
Aquests ingressos, descomptat el necessari per al manteniment de la comunitat, afavoriren la construcció d’un complex conventual de proporcions magnífiques, amb capacitat per acollir més dos centenars i mig de monjos que hom preveia que albergaria. Per aconseguir aquest objectiu calien més diners dels que podia obtenir la comunitat amb l’explotació de les terres del terme inicial. Per això necessitaren eixamplar les bases econòmiques fundacionals, amb noves propietats, béns i drets que n’afavorissin la consecució, que foren aportades principalment pels monarques i nobles benefactors amb la concessió de senyorijs de poblacions, com foren els casos primerencs de Cérvoles donat pels Cervera l’any 1163, Vimbodí concedit per Alfons I el 1172, o bé per compra del cenobi, com fou el cas del castell de Montsuar, situat a l’Urgell, l’any 1190, o Montblanquet comprat el 1195, o la donació feta per Pere de Puigverd l’any 1291 dels castells i termes de Prenafeta, Figuerola i Miramar. A la segona meitat del segle XII el monestir fou afavorit també per la noblesa de l’entorn i d’un cap a l’altre del país que es va relacionar amb el cenobi com a benefactors, amics i fins i tot com a “familiars”, molts dels quals, seguint l’exemple del monarca Alfons I, que en el seu testament atorgat a finals de 1194 deixà el seu cos al monestir per ser-hi inhumat, escolliren aquest lloc sagrat per al descans etern de les seves despulles. A partir d’aquesta època Poblet es convertí en panteó reial i també de la noblesa catalana més encimbellada: al costat del monarca -que d’altra banda, donà l’infant Ferran com a monjo del cenobi- , s’enterraren les principals nissagues catalanes i, seguint l’exemple reial, aportaren alguns dels

Jörg Breu el Vell. Retaule de Sant Bernat. Escena de la vida de sant Bernat. 1500. Abadia de Zwettl (Àustria) © Wikimedia Commons

seus plançons perquè s’integressin a la comunitat cistercenca. Entre aquestes nissagues destaquen els comtes d’Urgell, els Cervera i els Torroja, senyors de l’Espluga de Francolí, els Anglesola, els Jorba, els Ribelles, els Queralts, els Boixadors i molts altres que en els seus testaments feren llegats al cenobi pobletà. No fou aliena l’Església del territori ja que l’arquebisbe de Tarragona, Bernat Tort (1146-1163), juntament amb el comte Ramon Berenguer IV i el “príncep” de Tarragona Robert Bordet concedien a començament de l’any 1155 el lloc de Doldellops a l’abat Grimoald (1154-1160).

L’estima pels cistercencs de la Conca de Barberà no fou exclusiva de la monarquia i de la noblesa, sinó que terratinents i pagesos dels pobles de la rodalia i també artesans, comerciants, notaris, clergues i gent humil de les ciutats i viles properes feren les seves aportacions

Pagès llaurant
Il·lustració de Marc Sardà per a l'exposició “Cister, monestirs reials a la Catalunya Nova”, Vallès, 2008

econòmiques, i també sovint oferiren plançons de les seves famílies a la comunitat en qualitat de monjos o conversos, aportant uns diners o uns béns o drets de caire econòmic.

A banda dels costos que implicaven la continuació de les construccions del complex monacal i el manteniment de la comunitat i els col·laboradors aliens laics, el monestir de Poblet hagué de fer front a les despeses derivades de les diverses fundacions que dugué a terme a finals del segle XII i al llarg del segle XIII, com la de Santa Maria de Pedra (Nuévalos, Saragossa) l’any 1194, Santa Maria de Benifassà, (municipi de la Pobla de Benifassà, Baix Maestrat) probablement l’any 1233, i Santa Maria la Real de Mallorca, vers l’any 1240, i la responsabilitat de tenir cura de l’església-monestir-hospital de Sant Vicenç de la Roqueta (València) cap a l’any 1288, en què Poblet el convertí en priorat.

Totes aquestes actuacions tenien costos econòmics importants que hagué d’assumir el monestir de Poblet dels quals pogué fer-se càrrec amb l’ampliació de les seves bases econòmiques tot millorant l’administració de les terres i béns que li donaren o va adquirir per compra. Això comportà que gestionés més curosament les seves propietats al marge de les terres que formaven part del terme inicial del monestir, creant les granges

d’explotació agrària i ramadera en aquells llocs on disposava d’un conjunt patrimonial important.

Poblet conreava directament les terres del terme monacal amb el treball dels conversos i la participació també quan calia dels monjos, que podien ser ajudats de “donats”, de jornalers a sou i també d’esclaus sarraïns. Com més avançà el segle XIII, la crisi de vocacions de conversos determinà que progressés la utilització de personal laic en l’explotació dels seus camps i ramats.

Les granges representaren una base econòmica substancial per a la supervivència del monestir. No totes les granges foren organitzades a la mateixa època ni tampoc no totes sobrevisqueren fins a l’exclaustració de 1822 i desamortització de 1835.

Tot i tractar-se els monjos de persones religioses i, per tant, dignes d'un respecte social i una protecció canònica especial, sovint foren objecte d'agressions per part dels pagesos de la rodalia. Per això, moltes d'aquestes granges foren fortificades amb muralles per garantir la seguretat dels estadants. Poblet aconseguí salvaguardes i protecció dels monarques catalans i també dels papes de Roma des dels inicis de la seva singladura. L'any 1152 el papa Eugeni III (1145-1153) -abans havia estat cistercenc- posà sota la protecció de la Santa Seu el monestir, persones i terres que el comte Ramon Berenguer IV havia concedit als monjos, i aquest darrer el 6 de maig de 1160 prohibia, sota pena de mil sous, l'enviament de les cases, granges i cabanes del monestir. Al cap de dos anys, el 1162, la protecció papal damunt les granges del cenobi de la Conca es concretava amb una nova butlla del papa Alexandre III (1159-1181), en virtut de la qual el pontífex prenia sota la seva empara el monestir de Poblet i totes les terres i béns, i en concret esmentava les “granges de Cérvoles, d'Avinganya i de Doldellops amb totes les seves pertinences”. A començament de la dècada següent, el 1172, el mateix pontífex Alexandre III confirmà novament els béns i propietats del monestir. Així mateix, el pontífex prohibia que “cap persona entrés violentament, hi robés o hi calés foc o detingués o matés els seus habitants”, tot imposant la pena d'excomunió als infractors. Els monarques catalans mostraren també la seva predilecció pel monestir de la Conca i el posaren sota la seva guarda i defensa. Així, Alfons I el mes de març de l'any 1183 o 1184 en estendre un privilegi de protecció sobre les terres del domini de Poblet enumera específicament les granges de Doldellops, Cérvoles, Avinganya, Torre de Ferran, Utxesa, Torredà, Rocaverd i Barbens. La mateixa actitud mostraren els seus descendents i successors.

Les granges constituïen unitats territorials alienes i separades del terme del cenobi, llevat de les creades dins els seus límits, i disposaven d'una casa o mas on vivien els conversos i el personal col·laborador, que podia estar integrat per donats, homes a sou o esclaus. L'alberg disposava també d'oratori, cuina, menjador i altres dependències. Tenia també construccions annexes per emmagatzemar eines agrícoles i les collites. Com que en aquestes granges s'hi practicava també la cria de bestiar, principalment cabres, ovelles, mules, bous, vaques, porcs i aviram, sense descurar els cavalls, disposaven també de quadres i estables. En aquelles que explotaven vinyes hi havia una nau amb el cup i el celler amb les corresponents botes. En alguns casos un molí completava les activitats agrícoles de la granja, com esdevingué a final del segle XII a les de Doldellops i Torredà.

Bona part de les granges de Poblet, foren cedides en establiment emfitèutics a pagesos perquè les conreessin a canvi d'uns diners per entrada i uns censos anuals en diners o en natura.

Escut de l'abat de Poblet Joan de Guimerà (segle XVI),
conservat a la façana de l'actual mas de la Granja de Barbens
© Fotografia cedida per l'Ajuntament d'Anglesola

Manca encara avui un estudi aprofundit sobre aquests tipus d'explotació agrícola i ramadera del monestir de Poblet, tot i que disposem, gràcies a l'estudi del pare Agustí Altisent, publicat l'any 1972, de les anàlisis dels comptes d'explotació del segle XV de les granges de Riudabella i de Castellfollit. Les seves conclusions, adequades a les seves respectives situacions geogràfiques, de ben segur que d'alguna manera poden ser aplicables a les altres granges del cenobi.

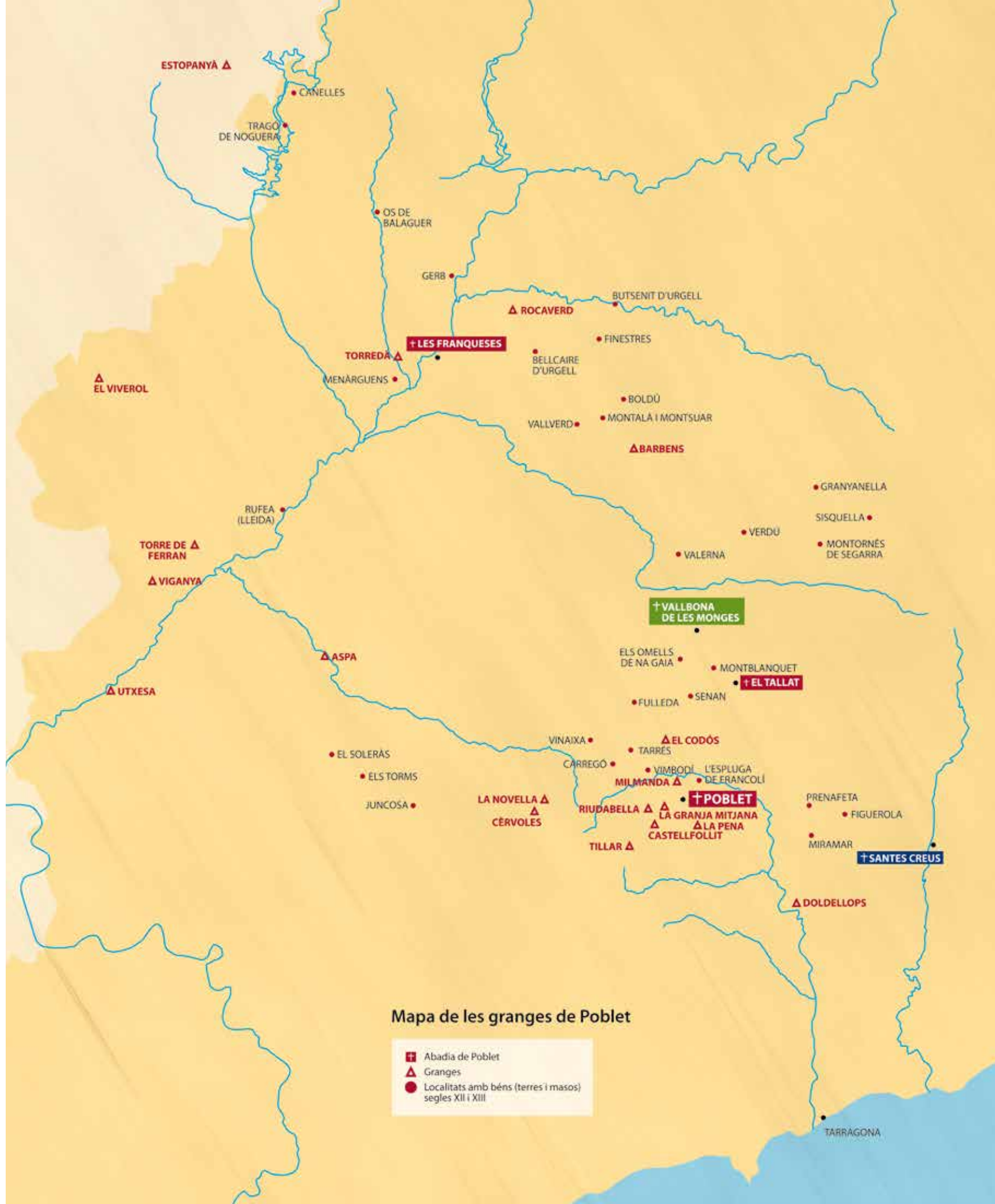
A la segona meitat del segle XIII la minva de conversos a Poblet -que es donà en general a tots els monestirs de l'orde-, a causa principalment que moltes vocacions religioses s'encaminaren cap als nous ordes mendicants, va motivar que moltes terres que explotava directament la comunitat (únic sistema que les feia rendibles), i entre aquestes les granges, gradualment utilitzaren per a la seva explotació els esclaus i mà d'obra pagada. Aquesta situació de crisi implicà que el cenobi alienés algunes granges, com va esdevenir l'any 1258, quan es vengueren a Guillem de Montcada les granges d'Utxesa (Jabut) i de Vinganya (Alcarràs), o bé en fes parcel·lacions i n'establís emfiteutes. En aquest sentit, el monestir ho dugué a terme a la Granja de Doldellops entre els anys 1260 i 1281, a la del Cérvoles l'any 1262, el 1272 a la Fumada i l'any 1270 intentà fer-ho a la del Viverol. Això motivà, d'altra banda, que Poblet adquirís esclaus. Així, entre 1251 i 1277, segons el pare Altisent, el monestir va comprar, com a mínim, setze esclaus que dedicà a les diverses seccions de treball, especialment a les feines agrícoles.

Les granges de Poblet en el territori

D'entre les granges situades dins o més properes al terme monàstic destaquen les següents:

1. La Granja Mitjana

Situada a la carretera de Poblet a Prades, a poca distància del monestir, fou una de les més importants pel paper que va representar per la comunitat en els seus inicis de l'establiment a la contrada ja que, segons la tradició, sostinguda per la major part dels estudiosos del cenobi, fou el lloc on residiren els monjos mentre s'estaven fent les primeres obres de construcció del cenobi. Disposava, tot i ser tan propera al monestir, de capella pròpia. Al seu entorn existeix un pou de gel, d'un volum aproximat d'uns 300-350 metres cúbics, construït en temps de l'abat Pere Virgili (1688-1692), que en aquests darrers anys ha estat desenrunat, estudiat i consolidat. El lloc fou ocupat per l'home en períodes ben reculats com ho testimonien les restes arqueològiques de l'entorn, on se'n troben des de l'Edat de Bronze, passant pels ibers, romans i període medieval, fins a l'actualitat, ja que des de després de la desamortització ha esdevingut una masia en mans de particulars.

Granja Mitjana. Vimbodí i Poblet (Conca de Barberà) Fotografia: © Rafael López-Monné

2. Granja de Riudabella

Situada a ponent del terme monacal és una de les granges més destacades del cenobi i, tot i les transformacions sofertes després de la desamortització i el seu assalt destructiu de 1835, la més ben conservada per la cura que hi han dedicat els propietaris que l'adquiriren, la família Gil Moreno, que amb els anys li ha donat l'aspecte de fortalesa. En concret el patrici, comerciant, banquer, polític i mecenes Pere Gil Babot (1783-1853) la va comprar l'any 1842. El conjunt té declaració de Bé Cultural d'Interès Nacional en la seva qualificació actual de castell.

El lloc havia estat poblat en èpoques anteriors, des de l'edat del bronze fins a la romana. Del segle II dC, es conserva una làpida de pedra, actualment fragmentada, que conté una inscripció de fitació de límit de propietat d'un tal Lorianus, segons l'estudi que en feren M. Mayer i M. Poblet.

S'esmenta ja com a granja del monestir en el privilegi de protecció concedit per Alexandre III l'any 1172. En aquesta granja, a banda dels productes agrícoles, s'hi explotava també bestiar. Malgrat la seva proximitat amb el cenobi i la salvaguarda papal i reial aquesta propietat fou també objecte d'assalts com el que s'esdevingué a finals del segle XIII, quan hi fou ferit un convers. Més endavant es té constància de les escomeses que el 1348 dugueren a terme el noble Berenguer de Jorba i els habitants de Vallclara.

Poblet hi feu constants construccions i arranjaments. Hi deixaren la seva petja els abats Miquel Delgado (1458-1478), Pere Boqués (1545-1564), Josep Rosés (1696-1700) i Josep Güell (1776-1780). El monestir aconseguí l'any 1392 per compra a Joan I el Caçador (1387-1396) la jurisdicció civil i criminal de diversos llocs, entre els quals les de diverses granges i concretament la de Riudabella.

Milmanda. Vimbodí i Poblet (Conca de Barberà) Fotografia: © Rafael López-Monné

cenobi de Fontfreda. Amb anterioritat havia estat concedit o donat per Guerau de Granyena, un dels primers colonitzadors d'aquest territori abans de l'establiment dels monjos pobletans. Precisament al mes d'agost de 1148 o 1149 aquest pròcer concedí el lloc al seu nebot Arnau de Montpaó i la seva esposa Lloreta amb certes condicions de tinença. Malgrat aquesta interferència de la propietat, el monestir hi organitzà una granja, sobre la qual, i d'altres, el papa Alexandre III estengué una protecció especial l'any 1172. El monestir obtingué dels esmentats Guerau i Arnau el reconeixement de la seva propietat sobre el lloc i el seu terme. Tot i que l'abat Joan Martínez de Mengucho (1413-1433) en cedí algunes terres a diversos emfiteutes, el monestir es quedà una part que conservà com a granja fins a l'exclaustració del segle XIX.

Els abats de Poblet dedicaren esforços reeixits en la seva conservació i fortificació, com ho palesen els escuts d'alguns abats, com ara Pons de Copons (1316-1348), que consten en els edificis. Així mateix, l'embelliren amb un galeria renaixentista d'especial elegància, bastida en temps de l'abat Joan de Guimerà (1564-1583), situada a la cara de migdia de la casa principal.

Actualment n'és propietària des de 1979 la família Torres, la qual responsablement ha refet i restaurat el complex, i l'ha fet visitable per al públic. Entre d'altres vinyes, n'hi cultiva una de 15 hectàrees consagrades exclusivament al conreu del chardonnay, que produeix el vi anomenat Milmanda, i també en altres terres del mateix complex produeix el Grans Muralles; ambdós són uns dels vins més apreciats del món.

5. Granja de la Pena

Forma part del grup de granges constituïdes dins el terme monacal de Poblet a la fi del segle XII. Està situada als vessants septentrionals

de les muntanyes de Prades, al bosc de Poblet, a uns 882 metres d'altitud, al capdamunt de la vall d'aquest nom. En un informe de l'any 1221 sobre la situació de les terres de Poblet en relació amb el pagament dels delmes, promogut pel papa Innocenci III, apareix documentada entre les granges que no en pagaven. Disposava d'una capella dedicada a Santa Magdalena.

A banda dels productes forestals que se n'obtenien la funció del monjo convers que la regentava se cenyia a tenir cura de la integritat del bosc. El 1317 aquesta granja fou assaltada i el majoral mort i dos conversos lacerats per uns veïns de Montblanc que hagueren de suportar, després que fossin jutjats, el pagament d'una multa a la tresoreria reial.

Per evitar conflictes amb els pobles veïns Poblet, que els havia de resoldre davant el veguer de Montblanc, finalment l'any 1392 adquirí la jurisdicció civil i criminal de la granja per compra a Joan I. Actualment ocupa el seu emplaçament l'anomenat Xalet de la Pena.

6. Granja del Codòs

La partida del Codòs fou assignada a Vimbodí -de domini i senyoriu de Poblet- després d'un sagnant conflicte en què intervingueren alguns homes destacats de l'Espluga Sobirana, incitats pel seu senyor Ramon de Torroja, que comportà l'agressió del prior i diversos monjos i conversos que conreaven les terres el dimecres després de Pasqua, dia 4 d'abril de 1179. En l'incident foren ferits diversos animals, trencades arades i eixanguers i robades relles, i els assaltants desplaçaren mollons i fins i tot nafraren un convers. L'agressió fou denunciada al papa i el rei, els quals prengueren cartes en l'assumpte i castigaren els culpables. Poblet anà adquirint, sigui per donació gratuïta dels antics conreadors, sigui per compra, la totalitat de les terres que hi havia en aquella partida de Vimbodí.

Casa forestal del Tillar. Vimbodí i Poblet (Conca de Barberà) Fotografia: © Rafael López-Monné

El monestir es preocupà de conrear aquelles terres, en les quals explotà també la ramaderia, i hi constituí una granja més fins que, com hem vist en d'altres granges, a partir de 1246 les seves terres foren cedides a deu famílies de Vimbodí perquè s'hi establissin, constituïssin una població i conreassin els camps sota determinades condicions de tinença.

En aquesta època o potser uns anys més tard es degué bastir l'església -avui enderrocada- i també la creu de terme, de factura gòtica.

L'any 1410 el rei Martí va vendre la jurisdicció civil i criminal, entre d'altres propietats, de la propietat de Vimbodí amb els termes de Corregó, Torrelles i Codòs.

Quan després de l'elecció de nou abat, aquest visitava els pobles i llocs dels seus dominis, no descurava anar al Codòs a rebre l'homenatge i vassallatge dels seus súbdits, com es documenta en la visita que el mes de maig de 1415 va fer l'abat Joan Martínez de Mengucho (1413-1433). Com a senyor, l'abat de Poblet rebia en aquesta propietat l'any 1580 la vuitena part del forment, ordí, avena, sègol, espelta i mill, i com a delme els pagesos contribuïen amb la vuitena part de la verema, les olives, lli, canem, alls, cebes, porros i cols.

7. Granja del Tiltlar o Tillar

Dins el terme monacal del cenobi es trobava aquesta granja, situada a l'inici del barranc homònim, a la banda més sud-occidental del bosc de Poblet, a tocar amb el terme de Prades. Consta organitzada a les darreries del segle XII i confirmada la seva existència l'any 1221

com a propietat explotada directament pel monestir i que, per tant, no pagava delmes ni primícies a cap parròquia. L'any 1322 Jaume II decidí, a instàncies del cenobi, que aquesta granja juntament amb la resta que estaven constituïdes dins el terme monacal, responguessin dels seus conflictes i querelles davant el veguer de Montblanc. Aquesta granja integrà el grup dels llocs i propietats que l'any 1392 Poblet va comprar les jurisdiccions civils i criminals a Joan I.

A la contigua comarca de les Garrigues, Poblet organitzà dues granges al terme del municipi actual de la Poble de Cérvoles,

8. La de Cérvoles

Al terme del poble de Cérvoles Poblet hi organitzà dues granges, la primera anomenada de Cérvoles, situada al costat del castell del Marc esmentada ja en el privilegi de protecció d'Alexandre III del 13 d'agost de 1162, situada al costat del castell del Marc. Gairebé dos mesos abans, el 24 de juny, Berenguer Campeïrol concedí al cenobi unes terres conreades i ermes a Cérvoles, que degueren ser la base de la primera granja en aquest indret. A finals de l'any següent, la propietat en aquest indret va augmentar considerablement amb la donació que varen fer a la comunitat els pròcers Guillem de Cervera i la seva muller Ermessenda, els quals, en donar-se a Poblet en vida i mort, concediren al monestir quinze parellades de terra en el terme de Cérvoles. El monestir amplià aquesta propietat amb la donació que l'any 1171 feu Ramon, l'eremita de Vallbona. A la nova protecció de l'esmentat papa de 1172 s'esmenta novament aquesta granja. També Alfons I confirmà aquesta propietat de Poblet l'any 1184 i el seu fill Pere I l'any 1206.

Cap a l'any 1180 aquesta granja, a banda de les terres de conreu, disposava de 12 parelles de bous, 150 cabres, 47 caps de bestiar entre ovelles i anyells, 1 somera, 2 mules i 3 egües. A més, entre forment i ordí, pagades les despeses de manteniment, aportava al cenobi més de 500 mitgeres. El valor que en aquesta època se li atribuïa era ben bé de 3.000 morabatins.

A Poblet li costà mantenir la propietat com a granja de manera que el 1209 ja va parcel·lar una part que va concedir a un pagès perquè la conreés mitjançant l'aportació al cenobi d'un novè de la collita, el delme i la primícia.

Tot i els esforços de Poblet per posar en conreu aquest sector de les Garrigues, la colonització anà molt lenta. De manera que per potenciar-la concedí a promotors, que no reeixiren, i finalment optà per cedir les terres a diversos pagesos. Ho feren els abats Arnau d'Oliola l'any 1271 i l'Andreu de Timor l'any 1314 a emfiteutes principalment del Vilosell.

Bernat Martorell. Retaule de Sant Miquel de Cérvoles (1440-1445) Actualment a la catedral de Tarragona © Fotografia cedida pel Museu Diocesà de Tarragona >

Retaule de Sant Vicenç d'Estopanyà (s. XIV) Els comitents podrien ser, a la dreta, el cavaller Guillem Ramon de Casserres; a l'esquerra l'abat de Poblet Arnau d'Eixamús, amb l'escut de Valls, d'on era originari. MNAC © Museu Nacional d'Art de Catalunya

Per assegurar-se aquestes possessions i evitar assalts -per exemple l'any 1320 la granja de Cérvoles fou envaïda per alguns homes del Vilosell- Poblet adquirí el 1334 del comte de Prades el mer i mig imperi del Vilosell, la Pobla de Cérvoles i la Fumada. I al cap d'un segle repetia l'ampliació de la jurisdicció ja que l'any 1400 comprava la total jurisdicció al nou comte de Prades per 22.000 sous.

El manteniment d'aquesta possessió comportà certs enfrontaments amb els senyors i feudataris veïns de l'Albi. Així, l'apropiació per part del feudatari Guillem de Timor d'una part del terme de Cérvoles motivà que la querella que presentà Poblet fos dirimida mitjançant sentència arbitral dictada el 27 de juliol de 1192 per la qual es determinava que la partida objecte de litigi pertanyia, d'acord amb els documents presentats per cada part, al monestir de Poblet. Per assegurar-se el compliment de la sentència, Poblet va aconseguir la confirmació d'Alfons I i de l'arquebisbe de Tarragona Berenguer de Vilademuls. I al cap d'uns anys, l'estiu de 1201, la castellana de l'Albi Ermessèn de Saguàrdia reconeixia que l'esmentada partida pertanyia al terme de Cérvoles.

Poblet feu capbrevar aquesta propietat entre els anys 1768 i 1770. En el capbreu resultant consten els drets que hi tenia el monestir -era el senyor directe, alodial i universal, al qual els veïns prestaven homenatge i fidelitat i contribuïen amb els delmes i la primícia, entre d'altres obligacions, com ara el tragí. Aquesta mateixa font indica els conreus que s'hi feien: cereals, oliveres, vinya, llegums, lli i safrà-, i també s'hi explotava la ramaderia.

9. La Granja Fumada o Novella

Fou la segona granja organitzada a Cérvoles, a conseqüència de la donació de Ramon de Vallbona de 1171. Actualment està situada a la banda nord-oest del terme municipal, a l'indret del mas de la Fumada.

Tot i que la seva existència seguí els avatars de l'anterior, es distingí per les seves dificultats d'atenció directa per part del cenobi, ja que el 1217 el monestir cedí part de les terres a particulars per al seu conreu. Aquesta situació que es repetí l'any 1314 en què l'abat Arnau de Timor cedí les seves terres a diversos pagesos amb la condició de lliurar al cenobi la novena part dels fruits, a més del delme i primícia.

Quan l'abat Mengucho a començament de 1415 feu la visita senyorial de la Pobla de Cérvoles, dels trenta homes que juraren, dos feren constar que habitaven a la Fumada, de manera que es confirmava que aquesta propietat del monestir ja havia deixat de ser granja.

Més al nord, a l'actual comarca del Segrià, Poblet organitzà quatre granges, que foren:

10. Granja de la Torre de Ferran

Situada a l'actual municipi d'Alcarràs formà part del grup de granges organitzades a la segona meitat del segle XII. Malgrat que disposem de poca informació sobre aquesta propietat, se sap que el 1326 Tomàs de Santcliment (o el seu batlle) reclamava, com a senyor d'Alcarràs, el domini sobre la granja i que Jaume II intervingué en el tema tot manant al veguer de Lleida que defensés els drets del monestir. Segons alguns autors pobletans aquesta granja fou venuda a començament del segle XV per esmerçar el seu import en l'adquisició de les jurisdiccions de diversos llocs.

11. Granja de Vinganya

Tradicionalment s'ha situat aquesta propietat de Poblet al terme de Serós, on s'ha confós amb la torre d'Avinganya, que el pròcer Pere de Bellví va donar a començament del segle XIII a sant Joan de Mata i on s'hi establí la primera comunitat de trinitaris a la península ibèrica. Gràcies, però, al professor Marc Escolà, que identificà el lloc veritable de la granja de Vinganya pobletana, ara se sap que la seva situació s'ha d'assignar al terme municipal d'Alcarràs, a l'extrem occidental de l'actual comarca del Segrià, al costat de l'antic camí ral que anava de Lleida a Aragó, després Nacional II, avui A-2.

Aquesta granja fou de les primeres que Poblet organitzà al marge del seu terme monacal, ja que el papa Alexandre III l'estiu de 1162 a la salvaguarda que feu al monestir, d'entre les propietats, en feia esment específic. Al cap de deu anys, el mateix pontífex en un altre privilegi de protecció en tornava a fer esment.

Aquesta granja -que a la documentació de l'època apareix amb el nom d'Avingania- fou donada al monestir a finals de 1153 pel noble Guerau de Jorba amb motiu del lliurament com a confreres d'ell i la seva família a Poblet. A l'estiu de l'any següent Ramon Berenguer IV confirmava aquesta donació.

Que Poblet s'ocupà de la seva explotació i que una part de les terres no les conreava directament, ho palesa el fet que el 1168 atorgà terres d'aquesta propietat a cinc pagesos perquè hi plantessin vinyes, sota diverses condicions de tinença.

Tot i això, el monestir, per tal de sufragar alguns deutes i adquirir altres propietats que li interessaven més, l'any 1258 va alienar aquesta granja i la d'Utxesa a Guillem de Montcada per 1.100 masmudines o monedes d'or.

12. Granja d'Utxesa

Sabem molt poca cosa, llevat que tot i que tradicionalment es creia

Actual mas de la **Granja de Barbens** © Fotografia cedida per l'Ajuntament d'Anglesola

que formava part de l'antic vilatge de Gebut, estava situada a l'actual municipi de Torres de Segre i que, com la granja de Vinganya, fou venuda l'any 1258 a Guillem de Montcada.

13. Granja d'Aspa

Situada a l'actual poble del mateix nom, al sud-est de la comarca del Segrià, a la vora del riu Set. Se'n tenen molt poques notícies. El pare Altisent exposa simplement que l'any 1238 el monestir se'n va despendre, i va obtenir-ne de la venda mil morabatins, i que l'havia rebut pocs anys abans d'un monjo en ingressar a la comunitat.

A l'Urgell, Poblet, tot i que hi disposà d'un patrimoni senyorial important, només hi organitzà una granja denominada:

14. Barbens o Cases de Barbens

Situada a la banda nord-occidental del terme d'Anglesola. Fou fruit de les diverses donacions que la noble família dels Anglesola feu des de gairebé l'inici de la seva fundació al monestir de Poblet. Tot i que en els primers privilegis de protecció no aparegui encara com a granja, ja es fa esment d'aquesta propietat en el segon privilegi d'Alexandre III del mes de gener de 1172. Molt probablement, abans d'acabar el segle XII, Poblet ja deuria haver fundat aquesta granja que disposava d'una part de la terra de regadiu que era recollida del riu Femosa.

La ja reiterada minva de conversos motivà que Poblet no pogués mantenir en explotació directa aquesta granja i decidí l'any 1304 arrendar-la. Per aquesta època Beatriu d'Anglesola, senyora de la població veïna de Barbens, i el seu batlle perjudicaven les terres pobletanes de manera que a instàncies del monestir Jaume II manà als esmentats querellants que respectessin els drets del cenobi a l'indret. Un altre membre de la família benefactora, Berenguer d'Anglesola, vers el 1320 assaltà la granja i robà una determinada quantitat de blat. Jaume II de nou va intervenir tot manant als veguers de Cervera i Tàrraga que s'informessin d'aquest tema de manera que si resultava que el noble havia actuat injustament li manessin restituir el blat pres.

L'abat Josep Tresánchez (1700-1704) recuperà l'antiga explotació directa de la granja, tot reedificant la casa que era totalment ensorrada, tasca que continuaren els seus successors Pere Virgili (1688-1692) i Josep Güell (1776-1780).

Conservada fins a la desamortització, fou venuda en subhasta pública a la família Vidal, i passà així mateix l'any 1845 per compra a la família Garriga i darrerament ocupa bona part del terreny i la casa bastida modernament damunt les restes de l'edifici pobletà, adquirida l'any 2011, l'empresa Fitó de llavors.

A la Noguera Poblet hi explotà dues granges, que foren:

15. Torredà

Situada al sud de l'actual municipi de Castelló de Farfanya, fou una de les primeres granges de Poblet fora del terme monàstic. El lloc fou donat al cenobi pel noble benefactor Arnau d'Artesa -que després ingressà a la comunitat com a monjo- a començament de la dècada dels seixanta del segle XII, donació que després va confirmar Ponç de Cabrera. Alexandre III esmentà aquesta propietat en el privilegi de protecció del monestir de 22 de gener de 1172.

Es coneixen alguns aspectes interessants de la vida d'aquesta granja perquè patí vers 1180 un assalt per part dels homes d'Almenar que va motivar que després es confeccionés un inventari dels desperfectes que s'havien ocasionat i dels objectes robats. Es relacionen una bona quantitat d'eines de treball així com diversos animals. Els lladres, així mateix, robaren menjar i aliments, concretament s'esmenten 300 pans, 60 gallines, 4 anyells i quatre porcs, a més d'un bacó i una perna de carn salada i altres carns que conservaven en salaó, un cantarell d'oli, així com els estris de la cuina, com ara uns cremalls, un ast de ferro, una rella, una arpa i una tribanella. Quant als animals, s'hi esmenten dues eugues i dues someres amb els seus albardans.

Així mateix, el document enregistra la mort de tres homes, que deuri­en ser jornalers de la granja, i el robatori de tres túniques de sarraïns, que deuri­en ser dels tres esclaus que hi treballaven. Entre la roba i els vestits foren també objecte de lladronici, atès que els assaltants s'emportaren bragues, túniques, escapularis, una gonella, camises, unes sandàlies i altres peces de roba.

En l'assalt els agressors trencaren portes i s'emportaren els seus panys i claus -el document dona la xifra de 16 portes- i també varen trencar quatre arques tot robant el que hi havia en el seu interior. Finalment, fins i tot varen prendre els documents que es guardaven a la granja que deuri­en ser les notes de la seva administració.

La remesa degué afectar també un molí que deuria pertànyer al complex de la granja ja que entre els objectes robats es fa referència a una nadilla (peça de ferro sobre la qual descansa la mola volant d'un molí fariner), eina que suggereix l'existència d'un molí d'aquest tipus.

Els abats de Poblet defensaren els drets d'aquesta possessió en diverses ocasions enfront del municipi de Castelló de Farfanya. Una sentència judicial de 1336 donava la raó als monjos per poder agafar l'aigua del riu Farfanya per a les seves necessitats.

Aquesta granja tingué una vida bastant feble i sofrí una crisi a finals del segle XIV de manera que a principis del següent, l'abat Mengucho, optà en alienar la propietat a emfiteutes. Els problemes amb el municipi de Castelló, però, continuaren amb el monestir motivats gairebé sempre per l'aprofitament de l'aigua del dit riu (anys 1550 i 1660).

16. Rocaverd

Aquest lloc, situat al municipi de Belcaire d'Urgell, anomenat

abans la Faneca, fou concedit al monestir de Poblet l'any 1171 per Arnau d'Oliola, el qual, de la seva banda, l'havia rebut dels comtes d'Urgell Armengol VII i Dolça (1154-1184). També hi tenien drets els nebots d'Arnau, Ot i Ramon de Solanes, els quals el gener de 1173 confirmaren la donació del seu oncle i el mes d'agost d'aquest mateix any venien per 1.600 sous agramontesos la part que hi posseïen. A finals d'any, el mes de novembre, els esmentats comtes d'Urgell, al mateix temps que confirmaven les anteriors donacions, cedien al monestir els drets que hi poguessin tenir. Fou, però, a mitjan de la dècada dels setenta quan la comunitat pobletana perfeccionà la propietat de Rocaverd, primer, el mes de desembre de 1174, amb la donació del que s'havia quedat Arnau d'Oliola quan va fer la primera concessió el 1171, per la qual va rebre una compensació de 1.000 sous agramontesos, que es va comprometre a retornar al cenobi en el cas que hi ingressés com a monjo; i en segon lloc, confirmà les donacions fetes per Ot de Solanes i el seu germà Ramon. Es donaren, d'altra banda, diverses queixes mútues entre Poblet i Bernat d'Aguilella, sobretot a causa dels límits dels seus respectius predis, que se solucionaren a finals de 1174 amb la participació de diversos pròcers de la contrada i que implicaren la fixació de diversos mollons per a delimitar les respectives propietats. Com altres granges de Poblet a començament del segle XV, atesa la situació de quasi abandonament, les terres foren donades en emfiteusi a camperols perquè les conreassin.

A la Ribagorça, només hi disposa d'una granja a:

17. Estopanyà

Situada dins el municipi homònim. Pertany a la comarca de la Baixa Ribagorça, actualment a la província d'Osca. Era la més llunyana del centre monàstic. Tot i que la tradició dels historiadors pobletans pretenen donar per vertadera l'existència d'una granja en aquest lloc a finals del segle XII, el monestir se'n va despendre ben aviat.

A la Llitera, la denominada Poblet posseí la denominada:

18. Granja del Viverol

Situada a l'actual municipi de Tamarit de Llitera, a la Franja de Ponent, a la província d'Osca. Tot i que Alfons I donà el juliol de 1177 a Guillem Assalín, a la seva muller Sança i a la seva posteritat l'Almúnia de Viverol amb totes les seves pertinences, amb els conreus i erms, amb la condició de tinença de participació per meitat, sembla que els beneficiaris desistiren, de manera que el mateix monarca la concedí el 1194 al monestir de Poblet. El 1270 el cenobi la parcel·là i l'arrendà a quatre famílies. Alguns autors domèstics de Poblet exposen que aquesta granja fou venuda, juntament amb altres propietats, per aplicar el seu import en la compra que realitzà l'any 1414 de la jurisdicció de diversos llocs de l'entorn del monestir, situats a la Conca, l'Urgell i les Garrigues.

I a l'Alt Camp, Poblet organitzà la granja de:

19. Doldellops

Situada a ponent del terme de Valls subsisteix avui com a propietat de la família Martinell.

Fou una de les primeres granges fundades per Poblet al marge de les que tenia dins el seu terme monacal. La propietat li pervingué al cenobi a instàncies del comte Ramon Berenguer IV, que obringué de l'arquebisbe de Tarragona Bernat Tort la donació l'any 1155 del lloc de Doldellops, amb la participació de Robert Bordet, "príncep de Tarragona" ja que els tres tenien drets en aquest terreny. L'heretat, especialment fèrtil, comprenia terres de conreu, un molí al costat del riu Francolí, lloc de pastura i deu parells de bous. La finca estava ja en conreu, fet que facilità la constitució d'una granja. Al respecte, la butlla de protecció del cenobi i els seus béns i drets del papa Alexandre III de 1162 fa esment específic d'aquesta granja i ho torna

Anton Català Gomis. Escenes entorn de la Granja Doldellops (1957) Menjador de l'actual Granja Dodellops © Fotografia: Salvador Esparbé

a ratificar amb la butlla del mes de gener de 1172. També Ramon Berenguer IV l'any 1160 estengué un privilegi en favor del monestir pobletà de protecció de les persones dels monjos, dels seus edificis, granges, terres i ramats, que després en diverses ocasions confirmà el seu fill Alfons I.

La possessió d'aquesta propietat, dirigida per un frare convers, no sempre fou pacífica ja que en algunes ocasions fou molestada per veïns de Valls i d'Alcover, fet que implicà la intervenció dels monarques a finals del segle XIII i començament del següent. En concret, Jaume II va manar al batlle de Montblanc que enviés un saig a Doldellops i, perquè fos ben evident la protecció reial, posés el penó amb les armes del monarca en el lloc més enlairat de l'edifici. No obstant això, uns homes hi entraren el 1301 violentament, robaren blat i altres coses, però després el monarca els feu jutjar, i se'ls aplicà la corresponent pena.

Tanmateix, les querelles amb els municipis de Valls foren sovintejades i algunes d'aquestes se solucionaren a través d'arbitratges judicials, com l'esdevingut a finals de 1395 sobre aspectes relatius a la jurisdicció.

També aquesta possessió comportà un enfrontament amb l'arquebisbe de Tarragona, probablement arran d'alguns drets que el prelat encara hi tenia i que no foren respectats. El resultat fou que l'arquebisbe manà al bisbe de Lleida i altres sufraganis que proclamessin que l'abat de Poblet era suspès de l'ofici d'abat del monestir. El monarca, assabentat del manament del prelat, li ordenà que cessés en les molèsties al monestir a causa de Doldellops, al·legant que del fet que l'abat hagués posat els penons reials a l'edifici no se'n deduïa que fos raptor dels béns eclesiàstics.

Tot i que el monestir, atesa la fertilitat de les terres d'aquesta granja, n'obtenia bons rendiments, davant els problemes que tenia per a la seva explotació directa, optà per alienar-ne trossos. Així, entre 1260 i 1280 es començaren a fer parcel·lacions d'aquestes terres que concediren a nous conreadors mitjançant el pagament d'un cens anual. Aquestes parcel·lacions continuaren en el segle XIV i seguiren fins entrat el segle XV. Tot i això, aquesta propietat, ni que hagués estat reduïda de la donació inicial de 1155, continuà essent granja cistercenca, dirigida i administrada per un monjo convers que utilitzava per a la seva explotació personal a sou.

El sanejament de l'economia del monestir duta a terme per l'abat Josep Rosés (1696-1700) implicà, d'entre altres disposicions fetes

Joc de lletres matemàtic ideat per **César Martinell** a la **Granja Doldellops** de Valls © Fotografia: JM Rovira

lloc on s'instal·là el cap de les tropes austriacistes a la Península Ibèrica, el general austríac Guido von Starhemberg des del 7 al 27 de juny de l'any 1708.

L'any 1930 va adquirir aquesta propietat l'insigne arquitecte valenc César Martinell, el qual, amb diverses reformes i modificacions, en feu la seva residència, que avui ocupen els seus hereus. Un net, l'arquitecte César Ramírez Martinell, hi ha instal·la el seu estudi oficial d'arquitectura. L'edifici conté diverses pintures de l'artista alcoverenc Anton Català Gomis (1911-1970).

Conclusió

Poblet avantatjava en nombre de granges els altres dos monestirs cistercencs de la Catalunya Nova ja que Vallbona només en tenia una dins del terme del monestir, la “Granja de Masdéu”, mentre que Santes Creus, segons Joan Papell en l'estudi publicat en aquesta mateixa revista (núm. 11, any 2019, p. 87-93) en disposà de 10, distribuïdes per bona part del territori de la Catalunya Nova.

No totes les granges pobletanes subsistiren fins a l'exclaustració de 1820-1822 i la desamortització de 1835. Ben al contrari, a partir del començament del segle XV, donada la seva situació lamentable per la manca del conreu, algunes foren venudes i d'altres foren parcel·lades i les parts resultants cedides en emfiteusi a pagesos a fi que fossin mantingudes en explotació.

El domini territorial de Poblet, superior al cenobi germà de l'Alt Camp, respon al fet que el monestir de la Conca, atès que la seva comunitat era molt superior en nombre de monjos i conversos, necessitava unes bases econòmiques majors ja que li calien uns ingressos que facilitessin el manteniment i l'aliment diari dels religiosos i del personal adscrit a les explotacions i també per a les ampliacions necessàries del complex monàstic per tal d'encabir-hi els seus estadants. ■

